

Åke Sandberg, *Främling i sin stad. Stängda fabriker och butiker – missnöje och framtidstro*. BoD, 2021.

Boken *Främling i sin stad* berättar om hur Säffle förvandlats från en framåtsträvande bruksort till en landsortskommun med utbrett missnöje. Författaren, sociologen Åke Sandberg, anger (s. 25) två sammanhängande huvudteman: dels strukturomvandlingen från en ”växande industristad full av tillförsikt” till socioekonomisk tillbakagång med svikna förväntningar och missnöje, dels den politiska förvandlingen från socialdemokratiskt brukssamhälle till borgerligt styrd storkommun där Sverigedemokraterna är starka.

Bokens två inledande kapitel ger en översikt över läget i Säffle och en kort forskningssammanfattning till stöd för det fortsatta läsandet. De två följande kapitlen går närmare in på stadens historia och aktuella situation. Därefter redovisas intervjuer, där Säfflebor uttrycker uppfattningar och känslor om jobb, invandring och välfärd. Efter en fördjupad kunskapsöversikt följer slutsatser och tankar om framtiden.

Framställningen drivs av den bärande idén att arbete är en grundval för social integration, erkännande och struktur i vardagslivet. I inledningen anges Marie Jahodas, Paul F. Lazarsfelds och Hans Zeisels (2014[1933]) bok om de arbetslösa i Marienthal som inspirationskälla. Den visade hur arbetslöshet leder till elände och resignation i frånvaro av sociala reformer. Sandberg citerar synpunkten hos Jahoda (1992) om att uppslutningen bakom Hitler till stor del kan förklaras med att han ordnade arbete åt en befolkning demoraliserad av arbetslöshet. I övrigt presenterar Sandberg inte någon sammanhållen förklaringsmodell, utan väver in förklarande kommentarer i anslutning till beskrivningar och intervjusvar.

Under åren från mitten av 1930-talet till 1970-talet dominerade förhållanden som främjade integration i Sverige och Säffle. Industrialiseringen gav nya meningsfulla jobb, i Säffle främst i Billeruds pappersbruk, senare med sjukhus och tekniktjänster. Den nya giv som Socialdemokraterna med Ernst Wigforss, Östen Undén och Per Albin Hansson genomförde på 1930-talet innebar, liksom Gösta Rehns och Rudolf Meidners omställningspolitik på 1950-talet, erkännande och autonomi för de arbetande klaserna och en stark samhörighetskänsla.

Med början på 1970-talet minskade antalet industrijobb i Säffle som en följd av strukturomvandlingen, och även mer kvalificerade tjänster försvann, främst genom att Billeruds huvudkontor flyttades och sjukhuset lades ned. Detta ledde till misstro, bruten socialdemokratisk dominans och centerpartistiskt styre. Under flyktingkrisen med början 2014 sändes flera tusen invandrare till Säffle, vilket ökade missnöjet och invandringsmotståndet bland delar av befolkningen. I dag finns tendenser till nyorientering och växande framtidstro.

Genom material från en rad intervjuer illustrerar Sandberg utvecklingen i kommunen. En flyktinginvandrare i Säffle säger: ”Jag var på sjukhuset, i Karlstad. [...] Och vi blev kallade lite före en del svenska, och några av dem undrade: När blir det min tur? Dom tar min plats, jag kan förstå att de tänker så” (s. 149). Förekomsten av sådana uppfattningar bekräftas av en företrädare för Sverigedemokraterna i Säffle:

”Om vi har byggt upp ett välfärdssystem så har vi inte kvar det välfärdssystemet ifall vi plötsligt plockar in massa människor som ska ta del av detta utan att vara med och bidra” (s. 140). En av de få intervjuade yngre var tidigare kommunalpolitiskt aktiv socialdemokrat i Säffle, men flyttade på grund av studier till Mölndal. Hon belyser bygdens problem med att hålla kvar ungdomar, men också hur detta hanteras inom lokalpolitiken: ”Det är stor skillnad på att vara politiker i Mölndal jämfört med Säffle. En av de största är möjligheterna jag fått i partiet här i Mölndal, jag har folk som tror på mig, och vill få in ungdomar i politiken. I Säffle menade man inte allvar när man sa att man ville ha in fler unga i politiken” (s. 162).

Sandberg visar genom sin analys att det är viktigt att se till de lokala förutsättningarna för att motarbeta främlingsfientlighet och invandringsmotstånd. Han hänvisar till Thomas Piketty (2020[2019]), som framhäver ideologiers påverkansmöjligheter, men tar förbryllande nog inte upp Pikettys långa avsnitt om hur SAP:s politik kraftigt minskade ojämlikheten i Sverige på 1930-talet. Sandberg hade kunnat problematisera detta med exempel från Säffles historia och nuvarande situation, vilket nog delvis skulle ligga i linje med Pikettys synsätt.

Sandberg avslutar boken med dikten ”Det eviga” av Säfflesonen Esaias Tegnér. Eftersom boken visar hur viktig globaliseringen varit för förändringarna i Säffle, med ökat internationellt ägande och utflyttning av verksamheter, hade även dikten ”På nyårsdagen 1838” av värmlänningen Erik Gustaf Geijer varit ett lämpligt val:

Ensam i bräcklig farkost vågar
 seglaren sig på det vida hav;
 stjärnvalvet över honom lågar,
 nedanför brusar hemskt hans grav.

Ensam i bräcklig farkost var också titeln på en bok som användes i studiecirkel inom SAP i början av 1980-talet (Ahlqvist 1983). Då såg många aktiva socialdemokrater Sverige som ensamt i en ”bräcklig farkost” inför kommande globaliseringsvågor på ett hav av multinationella företag och finansgrupper. I dag är läget än mer prekärt, särskilt för små kommuner som Säffle. Osäkerheten innebär dock såväl ökade hot som nya möjligheter. Nya verksamheter och innovativ företagsamhet kan bli motkrafter till främlingsfientligheten, vilket Sandberg belyser i några avsnitt.

Sandberg illustrerar hur handlingsutrymmet vidgats genom att berätta om en stor laxodling som börjar byggas i Säffle hösten 2022, kanske en betydande lokal arbetsgivare i framtiden, även om det regel- och processtekniska nätverket i Säffle i dag är väsentligt större. Boken beskriver även ett ökande engagemang kring Säffleoperan. Här och på andra ställen är Sandbergs framställning värdefull i det att den inte ensidigt fokuserar på problembeskrivningar utan även på möjliga förändringar.

Vid sidan av den inledningsvis anförda studien av Jahoda med flera verkar Arlie Hochschilds (2016) uppmärksammade undersökning *Strangers in their own land* ha varit en central referens för Sandberg. Bokens titel anspelar direkt på

Hochschild's bok, och det kan vara intressant att belysa skillnader och likheter mellan de bägge studierna. Hochschild fokuserar på att låta de utsatta i Tea Party-rörelsen komma till tals, medan merparten av Sandbergs intervjupersoner är mer väletablerade. Sandbergs *top-down*-exempel kompletterar därmed på ett bra sätt Hochschild's. Den senare lyfter tydligt fram den alternativberättelse, *deep story*, som växt fram bland de utsatta i Louisiana som en förklaring till paradoxen att de stödjer verksamheter som går emot deras intressen, medan Sandbergs bok inte ger någon sammanhängande tolkning av varför somliga i Säftele som behöver statligt stöd så hatar sådant stöd. Sandbergs bok ger dock en mer övergripande bild av hur materiella villkor samverkar med upplevelser och känslor. Hochschild har ett appendix med "faktakoll", där hon påvisar fel i intervjupersonernas uppfattningar genom att ställa dem mot forskningsbaserade fakta. En sådan lista hade nog varit givande även i Säftelestudien för att tydliggöra bakgrunden till olika synsätt.

Liksom en annan relevant sociologisk analys, Didier Eribon (2018[2009]), redovisar Hochschild ingående hur dialoger om tolkningar utvecklas, vilket tyvärr har en underskymd plats i Sandbergs bok. Medan en viktig aspekt i Sandbergs tidigare forskning, till exempel i Demos-projektet (Sandberg & Ehn 1983) och senare i Sandberg (2019), var just dialoger om förändringsprocesser, ingår sådana frågeställningar inte i Säfteleboken som en integrerande del av undersökningen. Detta gör det svårt för läsaren att bedöma hur undersökningen kan bidra till förändring.

Dessa kritiska synpunkter förtar dock inte intrycket att Sandbergs bok kan vara ett viktigt bidrag till såväl en bättre förståelse som en mer framgångsrik hantering av främlingsfientlighet och invandringsmotstånd i Sverige. Bokens främsta förtjänster är att den tar fram historiska bakgrunder till främlingsfientlighet, belyser idéer och föreställningar bland Säfteleborna med hjälp av omfattande intervjustudier, visar hur strukturomvandlingen samverkat med attitydförändringar och ger exempel på hur olika förändringsstrategier växer fram.

Gunnar Gelin

Referenser

- Ahlqvist, B. (1983) *I bräcklig farkost. En bok om svensk ekonomi i internationell miljö. Studiehandledning*. Stockholm: Brevskolan.
- Eribon, D. (2018[2009]) *Tillbaka till Reims*. Stockholm: Verbal.
- Hochschild, A.R. (2016) *Strangers in their own land. Anger and mourning on the American right*. New York: The New Press.
- Jahoda, M. (1992) "Reflections on Marienthal and after", *Journal of Occupational and Organizational Psychology* 65 (4):355–358. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8325.1992.tb00511.x>
- Jahoda, M., P.F. Lazarsfeld & H. Zeisel (2014[1933]) *De arbetslösa i Marienthal*. Lund: Arkiv.
- Piketky, T. (2020[2019]) *Kapitalet och ideologin*. Stockholm: Mondial.

- Sandberg, Å. & P. Ehn (1983) *Demos-projektet. Resultat och rapporter från ett projekt om datorer, planering, organisation och fackligt arbete*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Sandberg, Å. (red.) (2019) *Arbete och välfärd. Ledning, personal och organisationsmodeller i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.